

La nostàlgia de la cultura universal

Edicions de 1984 publica la poesia completa de Mandelstam, un dels principals representants de l'anomenada edat de plata de la literatura russa

POESIA COMPLETA
Óssip Mandelstam

Traducció:

Jaume Creus

Editorial:

Edicions de 1984

Barcelona, 2014

Pàgines: 544

Preu: 25 euros

“**Q**ue el sofriment millora l'art és una fal·làcia abominable. El sofriment encega, eixorda, espatlla i, sovint, mata”, deia Joseph Brodsky. Mandelstam, a causa d'un epigrama contra Stalin, va ser detingut el 1934, va patir els interrogatoris nocturns de la Lubianka, va ser exiliat amb la seva dona als Urals, va fer dos intents de suïcidi, va ser arrestat novament el 1938 i, finalment, desterrat al gulag, on va morir pocs mesos després, a quaranta-set anys. Durant tot aquest període, va patir fam i misèria de manera continuada, com bona part de la població russa dels anys trenta. I tanmateix, no va deixar de crear, encara que des del 1927 no el deixaven publicar. La seva obra, doncs, es va crear enmig d'una existència tràgica i convulsa: “Duré camisa de ferro tota la vida.” Però Brodsky ens ensenya a no equivocar el camí: l'obra del poeta excel·leix no pas gràcies al patiment viscut, sinó malgrat el patiment viscut. Els seus poemes transcendeixen la seva vida.

I és que el diàleg amb Homer, amb Dante, amb Goethe i especialment amb Puixkin, fa que el seu temps sigui un temps universal. La seva poesia, amb imatges metafísiques –“Molt abans de gosar néixer era una lletra, un vers de raïm era”– i molt materials –“Els seus dits són gruixuts, com cucs, greixosos”– és una creació madura del començament al final. És una poesia meditativa, lluminosa, de ritmes pausats, dins els ideals del corrent acmeista que encapçalava amb Akhmàtova i Gumiliiov. El poeta percebia intensament les empremtes del seu temps. Després de la il·lusió posada en la revolució del 1917, va ser crític amb les noves autoritats, que el veien poc afí al règim. La seva poesia, feta amb una gran

llibertat d'esperit, respirava els sentiments del poble, s'hi sentia al costat. Durant els anys vint, encara va poder gaudir d'algunes complicitats, que li van permetre publicar algun llibre, però als anys trenta tot es va acabar, després d'un viatge d'uns quants mesos a Armènia.

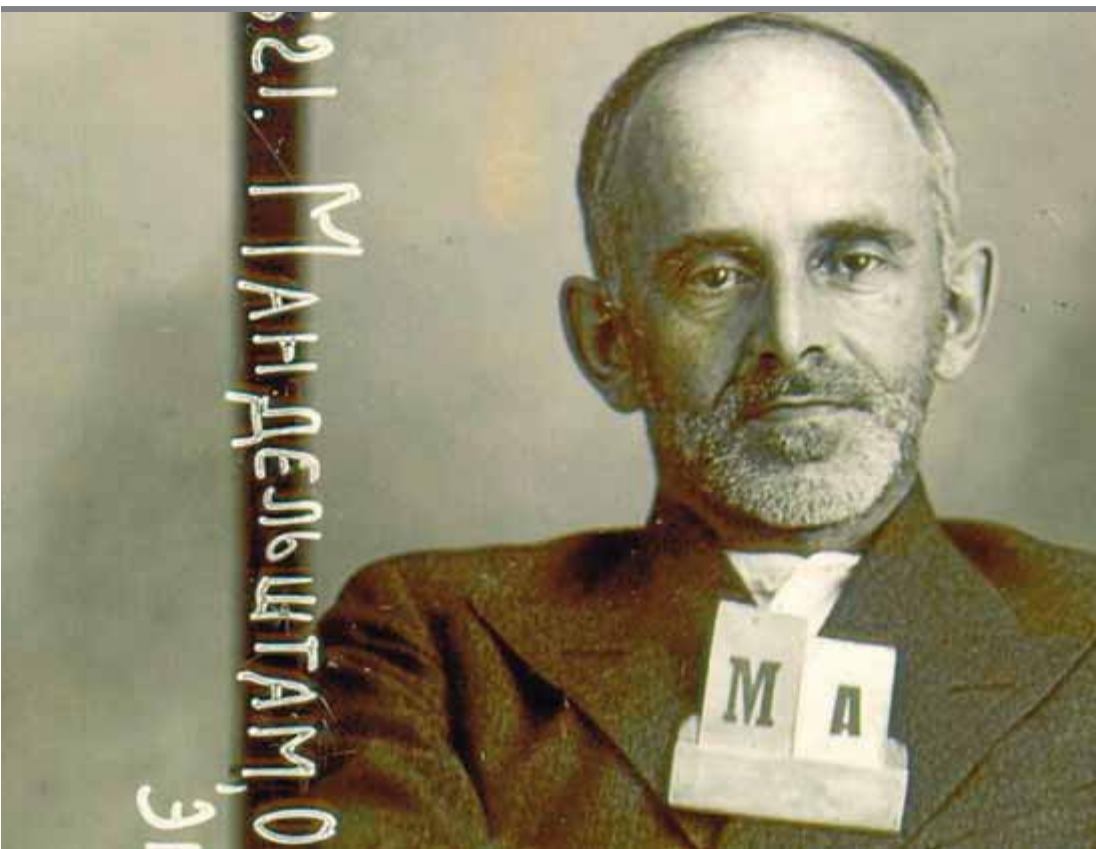
Amb aquest rerefons vital, els seus poemes parlen del mar, de la brisa salnitrosa, del vi georgià, de Schubert, de l'etern anhel d'Armènia, però sobretot d'Itàlia, paradigma per Mandelstam de la cultura amb majúscula. El primer recull que havia publicat era del 1913, *La pedra*, i ja va representar per ell el reconeixement com un dels joves talents russos més prometedors del moment. El poema que inicia el recull té res-

sons puixkinians, parla d'aquells sons que enmig del bosc ens interpel·len: “El so somort i cautelós / del fruit que s'ha després de l'arbre / enmig del càntic incessant / del bosc profund, silencios.” Els primers poemes són plens de percepcions originals amb molt de detall, no només de la natura, sinó especialment de la cultura, de Bach a Beethoven, o de la catedral de Sofia a Notre-Dame. A més, hi ha el pressentiment que farà una gran obra, hi ha una consciència de la seva força com a poeta: “Sento l'envergadura de les meves ales.”

Gran formació

La mare de Mandelstam, Flora, era una professora de música, una dona molt cultivada, que havia inculcat al seu fill l'amor per la música clàssica i les arts. La bona situació familiar va permetre que el poeta s'instruís a Sant Petersburg i a París, on rebé classes del filòsof Henri Bergson. Més tard, va estudiar literatura a la Universitat de Heidelberg. Imbuït de lectures d'Ovidi, de Verlaine, de Goethe, de Puixkin, i de les seves traduccions de Dante i de Petrarca, la tradició en la qual arrela és la gran tradició europea. El seu amor per Itàlia, per la Toscana en concret, la seva admiració per Dante, van portar-lo a fer un assaig que va ser tota una novetat en els estudis sobre l'autor toscà: *Converses sobre Dante*.

Té un bonic poema escrit a la mort de la seva mare, el 1916, que comença amb un vers molt potent: “Aquesta nit ja és irreparable.” Parla del sol negre que s'aixeca a Jerusalem –la mare representava la part jueva de la família–, un sol negre que capgira les nits blanques del poeta. El final del poema deixa clar que, quan la mare mor, hi ha un renaixement del nen, però un renaixement

a l'edat adulta, per tant, a l'exili definitiu. Hi parla també d'un altre sol: "Més paorós és el sol groc." Aquest sol groc, en la poesia de Paul Celan, influït per Mandelstam, es convertirà en l'estrella groga dels condemnats.

Després del viatge a Armènia

Mandelstam va ser perseguit pel poder soviètic, especialment després del retorn del viatge a Armènia, el 1930. El viatge li va resultar extraordinàriament fructífer, va reprendre amb força l'escriptura i va ser el retrobament amb el món hel·lènic i el mediterrani. En tornar a Moscou, la seva vida es va complicar: havia d'amagar-se arreu, a casa d'amics, sempre en espais petits, de parets fines, sense disposar mai d'una llar fixa on tornar, on pertànyer. Malgrat la primera detenció, el 1934, no va deixar d'escriure poemes, al contrari, sentia aquell temps com un compte enrere, com una treva que calia aprofitar.

El tema de la malaltia, la mort, la foscor i l'hivern van omplint la seva obra dels últims anys. Sovint les referències lluminoses a la gran cultura temperen el to ombrívol i pessimista del contingut de molts dels seus poemes. Les imatges de l'hivern que s'escampen pels seus poemes són precioses. Parla del gel: "Sento el gel primerenc, el sento / remorejar dessota els ponts." Parla de l'alè: "M'agrada molt l'alè glaçat / i el reconeixement del baf d'hivern." Parla com el sent dins seu: "Com un regal tardà / percebo en mi l'hivern / el seu braceig incert." El pessimisme que es va apoderant d'ell en aquest exili ple de mancances fa que les coses boniques les trobi effi-

meres: "No tenen més durada que un caient d'ulls tots els encants del món."

'El llop'

La cultura és el primer que vol ser esclafat pel gran poder, sigui de la ideologia que sigui. En la persecució i control a què va ser sotmès per part dels òrgans repressors soviètics, Mandelstam era plenament conscient que es tractava d'una lluita a mort i alhora d'una victòria de la poesia. Li va dir a la seva esposa Nadejna: "Si per la poesia maten, vol dir que li tenen el degut respecte, vol dir que la temen, vol dir que la poesia és poder."

Per bé que la poesia que va precipitar la detenció del 1934 va ser el poema *Vivim*

El llop

Per l'esclatant valor dels pròxims segles,
per l'alta tribu dels humans?
m'han privat de la copa al banquet dels parents,
i també de la joia de l'honor.

Al coll se m'ha llançat aquest gos llop de segle,
però jo sang de llop a les venes no tinc?
val més que em fiquis, com en maneguí,
a la càlida jupa de les estepes de Sibèria.

Per no veure els covards, ni el tou fangar,
ni els ossos sangonosos a les rodes,
perquè brillin de nit les guineus polars blaves
en llur bellesa prístina per a mi sol,

en la nit porta'm on el lenissei flueix
i on arriben els pins fins als estels,
per a les venes sang de llop no tinc,
i sols em pot matar l'igual a mi.

sense notar sota nostre el país, una crítica furibunda a Stalin, Mandelstam ja havia fet crítiques radicals a la manca de llibertat dins el sistema postrevolucionari, a més d'accions arriscades per salvar la vida a detinguts. Té un poema del 1931, *El llop*, que impressiona especialment perquè és tot un desafiament a l'Estat. Té el coratge de parlar amb tanta claredat que dona per fet que acabarà a Sibèria. Cada vers és ple de dignitat. I és que ell, amb una consciència clara de la seva obra, sentia que no podia ser jutjat pels seus repressors, només un igual a ell podia jutjar-lo –és a dir, els altres poetes, els lectors de poesia–, com diu amb tanta precisió el darrer vers, que és el que li va costar més de trobar: "Sols em pot matar l'igual a mi."

Salvar els poemes

Es fa difícil parlar d'Ossiip Mandelstam sense parlar de la seva dona, Nadejna Mandelstam. Perquè si podem llegir la seva obra és gràcies a la fèrria insistència d'ella per salvar-la. Nadejna anotava els poemes, els aprenia de memòria i immediatament els amagava o els destruïa. Gràcies a aquesta tècnica, a la complicitat d'alguns amics, entre ells la poetessa Akhmàtova, i sobretot al coratge de Nadejna, s'ha pogut salvar una part del testimoni vital i poètic de Mandelstam. El periple que va viure ella, en condicions terribles, i que explica a *Contra tota esperança* (Quaderns Crema, 2012, també en traducció de Jaume Creus) va durar des de la mort del poeta, el 1938, fins que aconseguí publicar-ne una part el 1967 i la resta el 1980. És un acte d'amor extraordinari, una lluita contra la barbàrie.

Traducció

Quan traslladaven Mandelstam a l'exili de Voronej, el soldat ras, veient la psicosis traumàtica que patia el poeta acabat de sortir de la Lubianka, li va dir a la seva dona: "Tranquil·litza'! Digues-li que nosaltres no afusellem pas per una cançó." La musicalitat de la poesia és tan natural en la llengua russa que en rus popular un poema és sinònim d'una cançó. Precisament per aquesta musicalitat, lligada a la fonètica de la llengua, traduir poesia és una tasca gairebé impossible. El mateix Mandelstam, que també traduïa poesia al rus, confessava: "Per les traduccions s'escapa l'energia creadora." Potser la forma es perd, però sobreviu el sentit. Gràcies a l'acurada traducció de Jaume Creus, i a les llargues i aclaridores notes als poemes que fa al final del recull, podem copsar-ne tots els ressons de sentit en la nostra llengua. La feina ingent de Jaume Creus, i l'esforç d'Edicions de 1984, que ja havia publicat fa sis anys la poesia completa d'Anna Akhmàtova, ens permet penetrar en l'ànima d'un dels grans poetes del segle XX en una edició exhaustiva i la primera completa que es publica en l'àmbit hispànic. *

Ossiip Mandelstam
de jove i, en aquesta pàgina, en una fitxa policial del 1934, quan el van detenir per haver escrit un epigrama contra Josef Stalin
PHOTOGRAPHIE
DU NKVD

L

L'obra del poeta excel·leix no pas gràcies al patiment viscut, sinó malgrat el patiment viscut

Reportatge